Jonna Pulkkinen, tutkijatohtori
Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
19.3.2026

ASIANTUNTIJALAUSUNTO, O 20/2024 vp Perusopetuksen oppimistulokset, mahdollisuuksien tasa-arvo ja rahoitus

Kiitän mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto tarkastusvaliokunnan teettämästä tutkimuksesta *Perusopetuksen oppimistulokset, mahdollisuuksien tasa-arvo ja rahoitus* sekä siinä esitetyistä suosituksista. Lausunnossani olen hyödyntänyt Koulutuksen tutkimuslaitoksessa tehtyjä kansainvälisiä koulutuksen arviointitutkimuksia (Hiltunen ym., 2023; Hiltunen ym., 2024a; Hiltunen ym., 2024b; Leino ym., 2023).

Oppimistulosten ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon kehitys

Raportissa tarkastellaan perusopetuksen oppimistulosten ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon kehitystä Suomessa sekä tuodaan esille näihin liittyviä haasteita. Suomalaisoppilaiden osaamistason lasku on tullut esille useissa kansainvälisissä arviointitutkimuksissa. Suomessa peruskoululaisten oppimistulokset ovat kuitenkin edelleen kansainvälisesti vertailtuna hyvää tasoa. Suomalaisoppilaiden oppimistuloksissa huolestuttava ilmiö on osaamisen vaihtelun kasvu. Oppimistulosten heikentyminen ja osaamisen vaihtelun kasvu selittyvät pääasiassa heikkojen osaajien määrän lisääntymisellä ja sillä, että heikkojen osaajien osaaminen on selvästi aiempaa heikompaa.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa tarkastellaan tarkastusvaliokunnan teettämässä raportissa tyttöjen ja poikien sekä alueiden välisinä eroina toisen asteen koulutusvalinnoissa. Lisäksi raportissa tarkastellaan vanhempien koulutus- ja tulotason yhteyttä nuorten koulutusvalintoihin. Raportissa esitetyt tulokset tuovat esille jo aiemmin tunnistettuja eroja nuorten toisen asteen koulutusvalinnoissa eri ryhmien välillä. Samansuuntaisia havaintoja koulutuksellisesta tasa-arvosta on tullut esille myös kansainvälisissä oppimistulosten arvioinneissa. Niiden perusteella oppilaan kotitausta on yksi vahvimmista osaamisen vaihtelua selittävistä tekijöistä ja on aiempaa voimakkaammin yhteydessä osaamiseen. Kansainvälisten oppimistulosten arviointien mukaan osaaminen on myös heikentynyt enemmän oppilailla, joiden perheen sosioekonominen asema on matala. Perusopetuksen oppimistulosten arvioinneissa on myös havaittu osaamiseroja tyttöjen ja poikien välillä sekä alueiden välillä. Alueelliset ja koulujen väliset erot ovat Suomessa olleet aiemmin pieniä, mutta niissäkin on havaittavissa pientä kasvua. Alueelliset ja koulujen väliset erot ovat usein myös yhteydessä alueellisiin eroihin väestön koulutus- ja tulotasossa.

Perusopetusta koskevan tiedonkeruun kehittäminen

Tarkastusvaliokunnan teettämän raportin suositukset keskittyvät perusopetukseen liittyvän tiedonkeruun kehittämiseen. Raportissa tuodaan esille huoli siitä, että osaamiseen ja oppimiseen vaikuttavista tekijöistä tiedetään vähän ja syyksi tälle

esitetään, ettei Suomessa ole selkeitä vaatimuksia arviointitoiminnalle ja sen tuottaman tiedon laadulle.

Suomessa toteutetaan säännöllisesti kansainvälisiä oppimistulosten arviointitutkimuksia. Näitä ovat esimerkiksi IEA:n *(International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) 4.- ja 8.-luokkalaisille suunnattu matematiikan ja luonnontieteiden osaamista neljän vuoden välein mittaava TIMSS-tutkimus ja 4.-luokkalaisten lukutaitotutkimus PIRLS, joka toteutetaan viiden vuoden välein. OECD:n PISA-tutkimuksessa arvioidaan 15-vuotiaiden nuorten osaamista kolmen vuoden välein eri arviointialueilla: lukutaidossa (vuosina 2000, 2009 ja 2018 pääarviointialueena), matematiikassa (vuosina 2003, 2012 ja 2022 pääarviointialueena) ja luonnontieteissä (vuosina 2006, 2015 ja 2025 pääarviointialueena). Nämä arviointitutkimukset tuottavat laajasti kansainvälistä trenditietoa perusopetuksen oppilaiden osaamisesta sekä osaamisen taustalla olevista kouluun ja kotiin liittyvistä tekijöistä. Edellä mainittujen kansainvälisten arviointitutkimusten lisäksi Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteuttaa kansallisia oppimistulosten arviointeja. Opetuksen ja koulutuksen valtakunnallinen tietovaranto (KOSKI) sisältää muun muassa perusopetuksen opiskeluoikeus- ja suoritustiedot sekä oppimisen ja koulunkäynnin tukeen liittyviä tietoja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) taas kerää Kouluterveyskyselyllä joka toinen vuosi seurantatietoa lasten ja nuorten terveydestä, hyvinvoinnista, koulunkäynnistä ja opiskelusta sekä elintavoista.

Suomessa kerätään jo nykyisin huolellisesti laadituilla mittareilla ja edustavilla otoksilla monipuolisesti seurantatietoa perusopetuksen oppilaiden opiskelusta, osaamisesta ja hyvinvoinnista. Ongelmana ei näin ollen ole niinkään se, että Suomessa ei olisi laadukasta arviointitietoa perusopetuksen oppilaista. Sen sijaan näiden eri aineistojen yhdistämiseen liittyy ongelmia, jotka pitäisi kyetä ratkaisemaan. Mahdollisuus yhdistää perusopetuksen eri tiedonkeruiden aineistoja toisiinsa, muiden koulutusasteiden tiedonkeruisiin ja rekisteriaineistoihin tarjoaisi monipuolista yksilö- ja koulutason pitkittäistä seurantatietoa, jota voidaan hyödyntää koulutusjärjestelmän kehittämisessä. Koulutusjärjestelmän kehittämiseksi tarvitaan tutkimusta, joka perustuu huolellisesti laadittuihin tutkimusasetelmiin. Tällainen tutkimus ei välttämättä edellytä kokonaisaineistoja. Oleellista kuitenkin on, että tiedonkeruu perustuu edustavaan otokseen ja aineisto on mahdollista yhdistää muihin aineistoihin.

Eräänä koulutusta koskevan tiedonkeruun puutteena raportissa nostetaan esille opetuksen panoksia koskevat tiedot. Pidän tärkeänä, että opetusta koskevaa tiedonkeruuta kehitetään. Opetuksen tietopohjainen kehittäminen edellyttää nykyistä parempaa ja systemaattisempaa tietoa esimerkiksi opettajista ja koulujen resursseista. Samanaikaisesti on kuitenkin tärkeä huomioida, että opetuksen panoksiin ja tuotoksiin

liittyvän tiedon lisäksi opetuksen tietopohjainen kehittäminen edellyttää tietoa ja ymmärrystä koulutuksen ja kasvatuksen prosesseista.

Raportissa nostetaan esille aineistojen keräämiseen liittyvät mahdolliset tahattomat vaikutukset (EHTO 6, s. 63). Tämä on aiheellinen huoli. Mikäli perusopetusta koskevaa arviointitiedon keruuta laajennetaan, täytyy tähän liittyvät riskit tunnistaa ja pyrkiä ennaltaehkäisemään niitä esimerkiksi lainsäädäntöä uudistamalla. Tiedonkeruun laajentaminen ja validin tiedon kerääminen vaatii myös resursseja, joten tiedonkeruun laajentamisen vaikutuksia arvioitaessa on myös arvioitava siihen liittyviä kustannuksia.

Koulutuksen datainfrastruktuurin kehittäminen ja pilotointi

Raportin suosituksissa ehdotetaan parlamentaarisen komitean asettamista koulutuksen datainfrastruktuurin kehittämiseksi. Pidän tärkeänä datainfrastruktuurin kehittämistä. Sen tulisi perustua laaja-alaiseen ymmärrykseen koulutusjärjestelmästä, opetuksesta ja kasvatuksesta. Koulutuksen tietovarannon kehittäminen edellyttää lisäksi ymmärrystä siitä, mitkä opetuksen ja koulutuksen ulkopuoliset tekijät vaikuttavat oppimiseen, hyvinvointiin ja muihin koulutuksen tulemiin. Näin ollen datainfrastruktuurin kehittäminen olisi tarkoituksenmukaista olla koulutuksen, opetuksen ja oppimisen asiantuntijoiden ja viranomaisten vastuulla. Tietovarannon kehittämisessä on huolellisesti arvioitava, millainen tieto on validia, jotta ei käytetä resursseja sellaisen kansallisen tiedon keräämiseen, jolla ei voida tehdä luotettavia päätelmiä opetuksesta ja koulutuksesta. Siksi en pidä tarkoituksenmukaisena kaikkia raportin ehdotuksia luokkatason tietojen keräämisestä (kuvio 18, s. 66). Esimerkiksi opetuksen sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestämisessä kouluissa voidaan käyttää erilaisia opetusjärjestelyjä, joissa opettajia ja oppilaita ei välttämättä ole mahdollista osoittaa tiettyyn ryhmään kuuluvaksi kouluvuoden aikana joustavien opetusjärjestelyjen vuoksi.

Raportin suosituksissa esitetään, että datainfrastruktuurin kehittämisen tueksi tulisi käynnistää valtakunnallisia, edustavia pilotteja osaamisen arvioinneista eri luokka-asteilla. Pidän pilotointia tarpeellisena, sillä se auttaa validien mittarien kehittämisessä. Lisäksi pilotointi auttaa havaitsemaan datainfrastruktuurin kehittämiseen liittyviä mahdollisia ongelmakohtia ja löytämään näihin ratkaisuja. Näin se tukee toimivan tiedonkeruujärjestelmän rakentamista.

Jyväskylässä 18.3.2026

Jonna Pulkkinen, tutkijatohtori, dosentti

Lähteet

Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., Kauppinen, H., Kotila, J., Lehtola, P., Leino, K., Lintuvuori, M., Nissinen, K., Puhakka, E., Sirén, M., Vainikainen, M.-P., & Vettenranta, J. (2023). PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2023:49. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., Kauppinen, H., Markkanen, I., Nissinen, K., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Vaara, E., & Vettenranta, J. (2024a). Haasteena eriytyvä osaaminen: kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 42. https://doi.org/10.17011/ktl-t/42

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., Kauppinen, H., Markkanen, I., Nissinen, K., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Markkanen, I., Vaara, E., & Vettenranta, J. (2024b). Perustaidoilla kohti tasa-arvoisempia mahdollisuuksia: neljännen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 41. https://doi.org/10.17011/ktl-t/41

Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K., & Puhakka, E. (2023). Puoli tuntia lukemista: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 37. https://doi.org/10.17011/ktl-t/37